

การคอร์รัปชันในยุคเทคโนโลยีผันผวน Corruption in Disruptive Technology

ยุทธพร อิศรัชย์

Yuttaporn Issarachai

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและฉับพลันทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมใน “ยุคโลกแห่งความผันผวน” ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกวัน ทำให้ทุกส่วนของสังคมต้องหันมาวิเคราะห์สถานการณ์ของตนเองเพื่อปรับมุมมอง เปลี่ยนกลยุทธ์ และความคิดในการทำงาน ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงผันผวนนี้ และเพื่อไม่ให้ถูกกลืนกินหรือติดกับดักความคิดของตนเอง การคอร์รัปชันซึ่งเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งในสังคมนับตั้งแต่อดีต ก็มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและฉับพลันเช่นเดียวกัน ทั้งวิธีคิด กระบวนการ และผลกระทบที่เกิดขึ้น ในยุคเทคโนโลยีผันผวนการคอร์รัปชันจึงมีทั้งการคอร์รัปชันที่เป็นเครือข่ายข้ามชาติมีตัวแสดงที่หลากหลาย การคอร์รัปชันที่ใช้เทคโนโลยีทันสมัยเป็นเครื่องมือ การคอร์รัปชันที่หลบเลี่ยงกฎหมายระเบียบกฎหมายแบบดั้งเดิมที่มีมา เป็นต้น ความผันผวนของการคอร์รัปชันในโลกแห่งเทคโนโลยีผันผวนเหล่านี้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการทบทวนความคิดเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้และเครื่องมือในการป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชันต่อไปในอนาคต

การออกแบบระบบป้องกันและปราบปรามคอร์รัปชันใหม่ (Redesigning Anti-Corruption) จึงต้องพิจารณาปัจจัย 3 ประการ 1) การออกแบบระบบป้องกันและปราบปรามคอร์รัปชันใหม่ จึงต้องมีพื้นที่สาธารณะ (public sphere) ที่นำมาสู่การรวมตัวกันของผู้คนที่หลากหลาย มีการถกแถลงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งไม่จำกัดอยู่เพียงคนในกระบวนการภาครัฐหรือคนในวงการกฎหมายเท่านั้น 2) วิธีคิดของคนในกระบวนการป้องกันและปราบปรามคอร์รัปชัน ต้องคิดอย่างรอบด้านเป็นระบบโดยยึดจากความต้องการของประชาชนเป็นหลัก 3) การนำเทคโนโลยีการเปิดเผยและแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล (open data) ปัญญาประดิษฐ์ (AI) และ Blockchain มาใช้ จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมจากผู้คนที่หลากหลาย เกิด “การกระจายอำนาจการป้องกันและปราบปรามคอร์รัปชัน” สู่ภาคประชาสังคม (civil society) และลงสู่ประชาชน อันจะนำไปสู่ภาวะการตรวจสอบทางตรงจากภาคประชาชนในที่สุด 4) การแก้ปัญหาคอร์รัปชันต้องเกิดภายใต้ระบอบประชาธิปไตย องค์กรที่ตรวจสอบ

I รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Associate professor, Faculty of Political Science, Sukhothai Thammathirat Open University

ได้รับบทความ 16 กันยายน 2562 แก้ไขปรับปรุง 4 พฤศจิกายน 2562 อนุมัติให้ตีพิมพ์ 8 พฤศจิกายน 2562

การคอร์รัปชันต้องเป็นกลางและมีความเป็นอิสระอย่างแท้จริง ไม่ได้ดำเนินคดีเฉพาะกับนักการเมืองเท่านั้น แต่รวมถึงผู้ใช้อำนาจสาธารณะในองค์กรภาครัฐหรือระบบราชการด้วย เช่น ผู้พิพากษา ทหาร ตำรวจ เป็นต้น โดยในสังคมต้องมีสื่อมวลชนที่มีประสิทธิภาพ สร้างสรรค์ และมีเสรีภาพในการแสดงออก (Freedom of Expression) การแก้ปัญหาคอร์รัปชันต้องมีการทำงานร่วมกันกับหลายภาคส่วนในสังคม ได้คนที่มีความรู้ความสามารถเข้าร่วม ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้เพราะการพัฒนาระบบประชาธิปไตย ลดการผูกขาดอำนาจการเมืองและอำนาจทุน กระจายอำนาจลดภาวะรัฐรวมศูนย์และลดภาวะ “รัฐราชการ” ปัจจัยเหล่านี้จะเอื้อให้เกิดการแก้ปัญหาคอร์รัปชันอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : คอร์รัปชัน เทคโนโลยีผันผวน การป้องกันและปราบปรามการทุจริต การเปิดเผยและแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ บล็อกเชน

Abstract

Increasingly rapid and sudden changes in politic, economy, and cultural society in the age of ‘VUCA world’ – Volatility, Uncertainty, Complexity, and Ambiguity – cause all sectors in the society to re-analyze their own situation in order to adjust their perspectives, strategies and ideas to suit the volatility, not to be swallowed or trapped in one's own thoughts. Since a long time ago, corruption has been one of the major problems in the society and shows rapid and sudden changes in terms of thought, process, and effect. In the era of disruptive technology, corruption appears in many forms, for example, transnational corruption with several actors, corruption with modern technology, and corruption that avoids existing rules and regulations. From this, it is important to review and recreate knowledge and tools to prevent and suppress corruption in the future.

To redesign the anti-corruption system, four factors must be taken into account: firstly the design of the new anti-corruption system must have a public sphere leading to social integration of various people in order that there be discussion and exchange, not limited to those in the government sector or in the law industry. Secondly, thoughts of the anti-corruption people must be all-round and systematically based on the needs of people. Then, the use of ‘Open Data’, ‘Artificial Intelligence’ (AI) and ‘Blockchain’ will help promoting people’s participation, decentralize corruption prevention and suppression to people and civil society, and eventually lead to direct monitor by the people. Finally, solutions to corruption must be made under democratic regime with

a neutral independent inspecting agency. Such agency must not only prosecute politicians, but also those in public sectors, such as the judge, the military, the police, etc. As well, there must be a competent constructive media along with freedom of expression. To stop corruption, a wide range of knowledge is essential and such sectors must take part. The achievement will then be presented as a result of democracy development: decentralization must be promoted so as to reduce the monopoly of political power as well as monopoly capital and to prevent ‘Bureaucratic Polity’. All of the above-mentioned factors are effective ways to solve the corruption problems accordingly.

Keywords: Corruption, Disruptive Technology, Anti-Corruption, Open data, Artificial Intelligence, Blockchain

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและฉับพลันทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ใน “ยุคโลกแห่งความผันผวน” ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกวัน ทำให้ทุกส่วนของสังคมต้องหันมาวิเคราะห์สถานการณ์ของตนเองเพื่อปรับมุมมอง เปลี่ยนกลยุทธ์ และความคิดในการทำงาน ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงผันผวนนี้ และเพื่อไม่ให้ถูกกลืนกินหรือติดกับดักความคิดของตนเอง การคอร์รัปชันซึ่งเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งในสังคมนับตั้งแต่อดีต ก็มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและฉับพลันเช่นเดียวกัน ทั้งวิถีคิด กระบวนการ และผลกระทบที่เกิดขึ้น ในยุคเทคโนโลยีผันผวนการคอร์รัปชันจึงมีทั้งการคอร์รัปชันที่เป็นเครือข่ายข้ามชาติมีตัวแสดงที่หลากหลาย การคอร์รัปชันที่ใช้เทคโนโลยีทันสมัยเป็นเครื่องมือ การคอร์รัปชันที่หลบเลี่ยงกฎหมายระเบียบกฎหมายแบบดั้งเดิมที่มีมา เป็นต้น ความผันผวนของการคอร์รัปชันในโลกแห่งเทคโนโลยีผันผวนเหล่านี้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการทบทวนความคิดเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้และเครื่องมือในการป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชันต่อไปในอนาคต

เมื่อกล่าวถึงการคอร์รัปชันหลายคนอาจสิ้นหวังว่า ไม่ว่าจะทำอะไร ก็ไม่มีวันแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันได้ เพราะการคอร์รัปชันฝังรากลึกในสังคมนับว่าต้นตอของมันมาจากพันธุกรรมหรือธรรมชาติของมนุษย์ เช่นนั้นแล้ว กฎหมายหรือมาตรการใด ๆ ก็ยากที่จะกำจัดการคอร์รัปชันให้หมดสิ้นไปอยู่ดี แต่นั่นอาจเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้องเสียทีเดียว เรายังมีพหุมิตินทางที่จะแก้ปัญหาคอร์รัปชันได้อยู่ สิ่งที่ต้องทำคือเปลี่ยนระบบและวิถีคิดของสังคม ตัวอย่างที่เกิดขึ้นแล้วในหลายประเทศ ดังเช่นบทเรียนจากประเทศอินโดนีเซีย ที่การต่อสู้คอร์รัปชันต้องเกิดจากความร่วมมือขององค์กรข้างบน ซึ่งก็คือ “หน่วยงานรัฐ” กับองค์กรข้างล่างซึ่งก็คือ “ภาคประชาชน” การสร้างประชาธิปไตยกับสังคมปลอดคอร์รัปชันจึงเป็นเรื่องเดียวกัน เราไม่สามารถละเลยสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ เพราะแท้จริงแล้วการสร้าง

ทั้งสองสิ่ง ก็คือการสร้างระบบที่ไม่ให้ใครมาผูกขาดทั้งในการเมืองและเศรษฐกิจ และเป็นระบบที่ผู้มีอำนาจทุกคนต้องถูกตรวจสอบได้โดยประชาชน (ประจักษ์ ก้องกีรติ. (ก), 2017)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจำนวนมาตรการป้องกันและปราบปรามกับภาพลักษณ์การคอร์รัปชันในประเทศไทยกลับไม่สัมพันธ์กัน ในระดับสากลมีดัชนีชี้วัดเรื่องการคอร์รัปชันที่ยอมรับกันทั่วไป 2 แบบ ได้แก่ (1) Corruption Perceptions Index (CPI) จัดทำโดยองค์กรความโปร่งใสระหว่างประเทศ สืบมาจากทัศนคติของประชาชน และ (2) Control of Corruption Index (CC) วัดจากมาตรการจัดการคอร์รัปชันของรัฐบาลแต่ละประเทศ ผลการวัดคอร์รัปชันทั่วโลก ดัชนี CPI และ CC เป็นไปในทางบวก หมายความว่า เมื่อมีมาตรการแก้ปัญหาคอร์รัปชันเพิ่มขึ้น ทัศนคติของคนที่มีต่อคอร์รัปชันก็ดีขึ้น ขณะที่ประเทศไทยความสัมพันธ์ (correlation) ของ 2 ดัชนีนี้เป็นไปในทางลบ อีกนัยหนึ่งคือ ดัชนี CPI กับ CC กลับมีทิศทางที่สวนทางกัน กล่าวคือ ประเทศไทยมีมาตรการแก้ปัญหาคอร์รัปชันมากมาย แต่ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อการคอร์รัปชันกลับไม่ดีขึ้น ซึ่งมีไม่กี่ประเทศในโลกที่มีความสัมพันธ์ทางลบเช่นนี้ ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจาก (1) มาตรการแก้ปัญหาไม่มากมายแต่ใช้ไม่ได้ผล และ (2) คนไม่เชื่อว่ามาตรการที่ออกมาจะใช้ได้ผล แต่คนกลับเชื่อสิ่งที่บอกว่าคอร์รัปชันไม่ตีมากกว่า รัฐออกมาตรการมากมายอย่างไรประชาชนก็ไม่รู้สึกดีขึ้น แต่เดิมผู้คนในสังคมไทยมักมองว่าการคอร์รัปชันหมายถึงความไม่ซื่อสัตย์ จึงควรแก้ด้วยการสอนให้คนซื่อสัตย์และเป็นคนดี แต่ในปัจจุบันสังคมไทยเริ่มมองเห็นความซับซ้อนของการคอร์รัปชันมากขึ้น มีการนำเอาปัจจัยและบริบทแวดล้อมเข้ามาทำความเข้าใจปัญหา เช่น การต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ยากลำบากในการเลือกระหว่างความสัมพันธ์ส่วนตัวและผลประโยชน์สาธารณะซึ่งหลายครั้งก็ไม่ได้แบ่งกันชัด เป็นต้น

โครงการวิจัยสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน โดย ธาณี ชัยวัฒน์ ได้เสนอประเด็นข้อค้นพบใหม่ที่น่าสนใจว่า คนแต่ละช่วงอายุเข้าใจคำว่าคอร์รัปชันไม่เหมือนกัน โดยสังคมก็ไม่เคยให้ความชัดเจน คนอายุมากกว่า 30 ปี มองคอร์รัปชันในความหมายแคบกว่า คนอายุน้อยกว่า 25 ปี เพราะมองเฉพาะนักการเมือง แต่ไม่ได้กล่าวถึง ข้าราชการ ทหาร เจ้าหน้าที่ของรัฐ ฯลฯ และมองว่าต้องเป็นการ “โกงเงิน” เท่านั้น จึงจะเรียกว่าเป็นการคอร์รัปชัน โดยไม่ได้กล่าวถึง การช่วยพวกพ้อง การใช้อำนาจในทางที่ผิด ฯลฯ กลุ่มคนอายุน้อยกว่า 25 ปี มองความหมายกว้างกว่าทั้งผู้กระทำคอร์รัปชัน และครอบคลุมความผิดในหลายรูปแบบ สาเหตุที่อาจเป็นไปได้ที่ทำให้คนต่างช่วงอายุมองคอร์รัปชันต่างกันคือ (1) คนที่อายุน้อยกว่า 25 ปีตอนนี้ ในชีวิตยังไม่เคยเลือกตั้งเลย ดังนั้นจึงมองไม่เห็นภาพของนักการเมืองคอร์รัปชัน แต่คุ้นกับภาพการคอร์รัปชันของข้าราชการ ทหาร ตำรวจมากกว่า (2) คนอายุน้อยกว่า 25 ปีเพิ่งเรียนจบ ยังไม่ได้เข้าทำงาน หรือพบเจอกับสภาพสังคมจริง ๆ จึงอาจตีความไม่เหมือนคนอายุ 30 แต่เมื่อเวลาผ่านไป อาจมีการตีความที่ต่างออกไป การจะแก้ปัญหาได้จึงควรทำให้คนแต่ละช่วงอายุเข้าใจคำว่าคอร์รัปชันในความหมายเดียวกันก่อน

นอกจากนี้ ภาษาที่เกี่ยวกับคอร์รัปชันมีความละมุนขึ้นจนกลมกลืนกับสังคมไทย สังคมไทยคุ้นเคยกับคำว่าคอร์รัปชันเพราะอยู่ในชีวิตประจำวันมากขึ้น จากคำว่า “โกง” สู่ “ทุจริต” จนถึง

“คอร์รัปชัน” ซึ่งคำแต่ละคำส่งผลต่อความรู้สึกต่างกัน ปัจจุบันคำว่า “คอร์รัปชัน” ไม่ใช่คำที่มีความหมายรุนแรงที่สุด ยังมีอีกหลายคำที่ถูกนำมาใช้เพื่อให้ความหมายของการคอร์รัปชันบางเบาขึ้น เช่น สินบน สิ้นน้ำใจ ให้ความหมายในทางบวก ไม่ได้ทำให้รู้สึกผิดมาก หรือคำว่า ค่าน้ำร้อนน้ำชา ให้ความหมายกลาง ๆ เป็นต้น ขณะที่คำว่า คอร์รัปชัน ให้ความหมายถึงการประพดมิชอบและเงินใต้โต๊ะ แต่ยังคงมีความหมายในทางลบไม่เท่ากับคำว่า “โกง” ซึ่งหมายความว่าในทางลบชัดเจนว่าเป็นการทุจริต ในหน้าที่ ดังนั้น การใช้คำว่า “โกง” จะให้ความรู้สึกรุนแรงกว่าคอร์รัปชัน แต่ในบางสถานการณ์ บางคำก็สามารถเปลี่ยนจากความหมายลบมากเป็นความหมายบวกได้ เช่น ถ้านักธุรกิจขอให้ข้าราชการช่วยเหลือเพื่อลัดขั้นตอน ที่หมายถึงความมีน้ำใจ ช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นความหมายเดียวกับสิ้นน้ำใจ แต่ในความเป็นจริง พฤติกรรมดังกล่าวเป็นการให้เงินพิเศษ แต่กลับกลายเป็นรูปแบบของการช่วยเหลือ และมีบุญคุณซึ่งกันและกัน กลมกลืนกับสังคมไทยจนแยกไม่ออก นอกจากนี้ยังมีการสร้างคำที่หลากหลายมากขึ้น ทำให้ความเข้าใจต่อการโกง ทุจริตและคอร์รัปชันยากขึ้นไปด้วย เช่น การบอกว่าผู้มีอำนาจปกปิดบัญชีทรัพย์สิน มีผลประโยชน์ทับซ้อน (conflict of interest) ทำให้คนไม่สามารถตีความได้ว่าเป็นการคอร์รัปชันหรือไม่ และรูปแบบของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชันก็มีความหลากหลายมากขึ้นด้วยเช่นกัน รวมทั้งคนต่างวัยกันมี “ค่านิยม” เรื่องความซื่อสัตย์สุจริตและคอร์รัปชันที่ไม่เหมือนกัน

ขณะที่การเลือกเครื่องมือที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา สังคมไทยปัจจุบันยังมีการมองปัญหาคอร์รัปชันแบบใช้วิธีคิดวิธีการเดียวเพื่อแก้ปัญหาทั้งหมด (one size fits all) แต่ไม่ได้มองว่าเป็นปัญหาแบบไหน และแก้ให้ใคร ดังนั้นเครื่องมือที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาคอร์รัปชันจะต้องเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมกับคนบางกลุ่ม ในบางเรื่อง คอร์รัปชันแต่ละประเภทแก้ปัญหาได้ยากง่ายไม่เท่ากัน ต้องจัดการแก้ปัญหาในเรื่องยากก่อน

ในภาคปฏิบัติของแก้ไขปัญหา จะพบว่ารูปแบบของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการเมืองแต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งเมื่อดูความสัมพันธ์ทางการเมืองจะพบความแตกต่าง เช่น ในกรุงเทพฯ มีความสัมพันธ์ของตำแหน่งทางการเมืองในเชิงตระกูลไม่มาก แต่ในต่างจังหวัด คนนามสกุลเดียวกันมีความสัมพันธ์ในตำแหน่งทางการเมืองมากมาย การที่ใครคนใดคนหนึ่งตระกูลเข้าไปทำงานการเมืองแล้วจะสามารถพาคนอื่น ๆ ตามเข้ามาได้ โครงสร้างความสัมพันธ์เช่นนี้ส่งผลต่อรูปแบบการต่อสู้ในการแก้ปัญหาคอร์รัปชันของสังคม เพราะการที่คนในตระกูลเดียวกันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดไปมาในตำแหน่งต่าง ๆ ทำให้การตรวจสอบของระบบการเมืองทำได้ไม่เต็มที่ ซึ่งปัญหานี้อาจจะดีขึ้นเมื่อสังคมไทยพัฒนาและมีการย้ายถิ่นที่สูงขึ้น นอกจากนี้ การทำงานภาคประชาสังคมซึ่งควรเป็น “พลังนอกภาครัฐ” (extra bureaucratic force) ที่สำคัญในการป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชัน ยังมีลักษณะการทำงานที่เป็นเรื่องส่วนบุคคล และขาดระบบการจัดการ เป็นกลุ่มที่กระจัดกระจาย ทำงานร่วมกันไม่ชัดเจน ขณะที่คนที่ยกกลุ่มกันเพื่อคอร์รัปชันกลับร่วมมือดีกว่าคนที่ต่อต้าน คอร์รัปชัน เพราะคนที่มีส่วนได้ส่วนเสียประทุษร้ายตกลงชัดเจน มีความสัมพันธ์ที่ดีกว่า ในปัจจุบันภาคประชาสังคมที่ต่อต้านคอร์รัปชัน

มีประมาณ 26 องค์กร แต่ไม่ได้ทำงานด้วยกัน ยังเป็นการทำงานร่วมกันในระดับบุคคล เพราะฉะนั้น การเชื่อมโยงสร้างพลังในการต่อสู้ยังมีไม่มาก จึงควรเน้นการเชื่อมโยงให้มีประสิทธิภาพ จัดกลุ่มอุปสรรค กับทรัพยากรเพื่อสร้างความร่วมมือ เช่น ภาคประชาสังคมสามารถทำคดีที่มีมูลค่าสูงจำพวกการจัดซื้อ จัดจ้างได้แต่ในอดีตที่ผ่านมาประสบปัญหาอุปสรรคในการขาดข้อมูล และมีต้นทุนในการรวบรวมข้อมูล สูง แต่หากมีการใช้เทคโนโลยี blockchain มาช่วยจะแก้ไขปัญหारेื่องการแสวงหาข้อมูลและลดต้นทุน การรวบรวมข้อมูลให้ต่ำลงได้ ระบบการจัดซื้อจัดจ้างต้องการเทคโนโลยีเข้ามาช่วยวิเคราะห์ สิ้นค้า ประเภทเดียวกันต้องเทียบราคากันได้ ถ้ามีส่วนเพิ่มพิเศษควรใช้ระบบ Machine Learning เข้ามาเรียนรู้และกำหนดราคากลางเปรียบเทียบในอนาคต และในการจัดซื้อควรให้หน่วยงานดำเนินการตรงจาก กรมบัญชีกลางโดยใช้ blockchain เพื่อให้มีบุคคลที่สามเข้ามาเป็นผู้จ่ายเงิน รวมทั้งปรับปรุงระบบการ ป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชันที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผลมากขึ้น เช่น การเปิดเผยบัญชี ทรัพย์สินและหนี้สิน ต้องการระบบอื่นมาทำงานร่วมกัน ระบบตรวจสอบบัญชีทรัพย์สินของผู้ดำรง ตำแหน่งในปัจจุบันจะยื่นบัญชีทรัพย์สินหนี้สินก่อนรับตำแหน่ง และยื่นอีกครั้งหลังออกจากตำแหน่ง และหลังออกจากตำแหน่ง 1 ปี เพราะฉะนั้นหากจะคอร์รัปชันก็สามารถเก็บเงินสดไว้ในบ้าน รอหลัง ออกจากตำแหน่งครบ 1 ปี ยื่นบัญชีทรัพย์สิน และหลัง 1 ปี ค่อยเอาเงินนี้เข้าบัญชีธนาคาร ก็ไม่มีใคร สามารถตรวจสอบได้หากไม่กลับมาดำรงตำแหน่งอีก (ปาณิส โพธิ์ศรีวังชัย, 2018)

Blockchain จึงเป็นระบบจัดการฐานข้อมูลที่ “บัญชีการทำธุรกรรม” (Ledger) จะถูกกระจาย ไปเก็บไว้ในเครือข่ายคอมพิวเตอร์เซิร์ฟเวอร์ส่วนบุคคลจำนวนมหาศาล ที่ใครก็ตามในเครือข่ายสามารถ เห็นได้ ในเวลาทันทีที่ใดที่ธุรกรรมนั้นเกิดขึ้น โดยโหมดต่าง ๆ ของเครือข่ายคอมพิวเตอร์นี้ จะเก็บ บัญชีธุรกรรมที่เกิดขึ้นจะถูกเก็บในลักษณะ “บล็อก” (Block) และเชื่อมโยงกันตั้งแต่ธุรกรรมแรกที่ยึด กำเนิดขึ้นมาเป็นห่วงโซ่หรือที่เรียกว่า “เชน” (Chain) ซึ่งแต่ละบล็อกในห่วงโซ่จะถูกปิดผนึกอีกครั้งด้วย การใช้สมการคณิตศาสตร์ขั้นสูงเพื่อความปลอดภัย เหมือนกับการปิดผนึกด้วยครั่งประทับตราเฉพาะ บนของจดหมาย ไว้อยันยันว่าธุรกรรมนั้นเกิดขึ้นจริงและยืนยันธุรกรรมหลังจากนั้นว่าถูกต้อง

ธุรกรรมต่าง ๆ จึงสามารถเกิดขึ้นได้รวดเร็วและมีความน่าเชื่อถือ โปร่งใส จากระบบตัวกลาง แบบเดิมๆ ที่ต้องส่งสำเนาข้อมูลต่างๆ ระหว่างกันเพื่อสร้างความไว้วางใจ ด้วยระบบนี้การปลอมแปลง ธุรกรรมในแต่ละบล็อกจึงทำได้ยาก เพราะแค่เปลี่ยนตัวอักษรเดียวก็จะได้พื้นที่กระทบไปทั้งห่วงโซ่ แล้วยังด้วยเครือข่ายของเซิร์ฟเวอร์ที่ใหญ่โตมโหฬารที่ช่วยกันเก็บและประมวลผล ยังเป็นไปได้อย่างมากที่ แฮคเกอร์จะแฮคบล็อกเชนเข้าไปได้ (สฤณี อาชวานันทกุล, 2016)

เจน สมิธ (Jane Smith) ได้กล่าวถึงกรณีศึกษาในต่างประเทศที่น่าสนใจไว้ในเว็บไซต์ของ องค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International) ในบทความเรื่อง New Kid On The Blockchain. The Distributed Ledger and The Fight Against Corruption สรุปแนวทางที่ นวัตกรรม Blockchain จะเข้ามามีส่วนในการแก้ปัญหาการคอร์รัปชันไว้ว่า Blockchain จะเข้ามาช่วยแก้ ปัญหา “การโกง” ในกระบวนการให้เงินช่วยเหลือ ต่าง ๆ ได้ ซึ่งในเรื่องนี้ บัณฑิต เลขาธิการสหประชาชาติ

เคยประมาณไว้ว่า พวกเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศที่ส่งไปช่วยเหลือผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยากในโครงการต่าง ๆ นั้น มักจะสูญหายไปกว่าร้อยละ 30 ซึ่งก็มาจากการคอร์รัปชันของ “ตัวกลาง” แต่ถ้านำ Blockchain เข้ามาใช้ ก็จะตัดตัวกลาง เช่น ผู้มีอำนาจในท้องถิ่น คาดว่าจะทำให้เงินช่วยเหลือลงไปถึงผู้ที่มีความต้องการเต็มเม็ดเต็มหน่วยได้มากขึ้น แม้จะยังอยู่ในระยะทดลอง แต่ก็ตัวอย่างรูปธรรมให้เห็นแล้วหลายแห่ง

นอกจากนี้ Blockchain ช่วยแก้ปัญหาการเลือกตั้งได้ เนื่องจากการเลือกตั้งโดยการกาบัตรเลือกตั้งนั้น ทำให้มีช่องว่างมากมายที่จะทำให้เกิดการโกง การใช้ Blockchain กับระบบการลงคะแนนอาจสามารถช่วยลดโอกาสในการโกงลง และทำให้การเลือกตั้งเป็นธรรมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนับคะแนน เพราะไม่สามารถมีใครโกงคะแนนเลือกตั้งได้โดยไม่ทิ้งร่องรอยใด ๆ ไว้ภายใต้ระบบ Blockchain ในทางกลับกันยังจะช่วยให้การเลือกตั้งสะดวกขึ้นและเข้าถึงคนได้มากขึ้นเป็นการส่งเสริมกระบวนการประชาธิปไตย ในแง่ความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวของข้อมูล เทคโนโลยี Blockchain สามารถออกแบบการเข้ารหัสเพื่อปกป้องตัวตนรักษาความเป็นส่วนตัวและข้อมูลการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อีกด้วย

ตัวอย่างการนำ Blockchain มาใช้ในทางการเมืองมีแล้วในบางประเทศ เช่น ประเทศเอสโตเนีย ทดลองใช้ระบบ e-Voting หรือการลงคะแนนออกเสียงทางอิเล็กทรอนิกส์ผ่านระบบ Blockchain ด้วยการพัฒนาของบริษัท Nasdaq ที่ได้ใช้ระบบนี้สำหรับผู้ถือหุ้นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ให้สามารถออกเสียงออนไลน์ในการประชุมผู้ถือหุ้นได้ เป็นต้น (ภัทชา ด่วงกลัด, 2017) Blockchain จึงเป็นเทคโนโลยีสำคัญที่จะวางระบบการตรวจสอบการคอร์รัปชันที่ผันผวนในโลกแห่งความผันผวนทำให้เกิดความ “โปร่งใส” ได้มากขึ้นอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน

สอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้นมีข้อค้นพบตรงกันว่า ปัญหาคอร์รัปชันที่เรื้อรังในสังคมไทยมีสาเหตุพื้นฐานมาจากระบบที่ล้มเหลวมากกว่าปัญหาตัวบุคคล ระบบที่ไม่ดีและล้มเหลวบังคับให้ผู้คนที่ต้องจ่ายอมจ่ายสินบนเพื่อความสะดวกสบายในชีวิต ในสังคมที่ระบบราชการ ระบบเศรษฐกิจการเมือง และระบบยุติธรรมล้มเหลว สินบนและการคอร์รัปชันในรูปแบบต่าง ๆ คือ “ต้นทุนแฝง” ของชีวิตที่ทุกคนจ่ายอมต้องจ่ายเพื่อให้ชีวิตราบรื่นไม่ติดขัด ผลสำรวจชี้ชัดว่า กลุ่มคนที่มีฐานะยากจนคือกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดจากวัฒนธรรมคอร์รัปชันฝังราก เพราะขาดทางเลือกและไร้อำนาจต่อรอง และที่สำคัญสัดส่วนเงินที่พวกเขาต้องจ่ายเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปได้อย่างไม่ติดขัดคิดเป็นสัดส่วนที่สูงมากเมื่อเทียบกับรายได้

การออกจากกับดักประเทศที่มีคอร์รัปชันสูง จึงต้องเริ่มจากการเปลี่ยนความคิดและมุมมองที่มีต่อปัญหาคอร์รัปชัน หันมามองปัญหาจากตัวระบบมากกว่ามองไปที่ตัวบุคคล หากเปลี่ยนระบบได้ ก็ออกจากกับดักคอร์รัปชันได้ ในทางตรงข้าม หากเปลี่ยนระบบไม่ได้ ระบบที่ไม่ดีมีพลังมหาศาลในการเปลี่ยนคนดีให้กลายเป็นคนโกงได้เสมอ และระบบที่ไม่ดีจะกักขังให้สังคมต้องติดอยู่ในกับดักคอร์รัปชันอย่างยาวนาน จนกระทั่งบั่นทอนเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และความหวังของผู้คน ความสำเร็จในการ

ป้องกันและปราบปรามคอร์รัปชันของหลายประเทศ เช่น ประเทศอินโดนีเซีย และประเทศเกาหลีใต้ มาจากการรวมกลุ่มรวมพลังนอกภาครัฐอย่างต่อเนื่องและแข่งขันในการต่อสู้กับคอร์รัปชัน โดยภาคประชาชนอินโดนีเซียรวมทั้งเกาหลีใต้ทำงานร่วมกับสื่อ ภาคธุรกิจ และองค์กรต่อต้านคอร์รัปชันในการเปลี่ยนระบบการเมืองและเศรษฐกิจให้มีความโปร่งใสและลดการผูกขาด ไม่ว่าชนชั้นนำกลุ่มใดขึ้นสู่อำนาจ ก็จะถูกตรวจสอบจากประชาชนอย่างเข้มข้นด้วยมาตรฐานเดียวกันหมด ผู้มีอำนาจไม่สามารถใช้อำนาจได้ตามอำเภอใจโดยปราศจากความพร้อมต่อการ ถูกตรวจสอบได้ (accountability) จากประชาชน คนเกาหลีใต้และอินโดนีเซียมิได้ฝากความหวังไว้ที่ตัวบุคคล แต่มุ่งสร้างระบบที่ดี รวมทั้งไม่ได้ฝากความหวังไว้ที่ภาครัฐในการแก้ปัญหาคอร์รัปชันจากบนลงล่าง แต่ฝากความหวังไว้ที่ภาคประชาชนในการร่วมกันต่อสู้กับปัญหาคอร์รัปชันจากล่างขึ้นบนเพื่อออกจากกับดัก คอร์รัปชันที่ฝังรากลึกมาอย่างยาวนาน (ประจักษ์ ก้องกีรติ. (ช), 2017)

การแก้ปัญหาความผันผวนของการคอร์รัปชันในยุคเทคโนโลยีผันผวน (disruptive corruption in disruptive technology) ของหลายประเทศ มีเครื่องมือหนึ่งที่นำมาใช้ในการตรวจหา ป้องกัน และต่อต้านการคอร์รัปชันในภาครัฐและเอกชน คือการเปิดเผยและแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล (open data) ซึ่งจะช่วยให้ คนทั่วไปสามารถเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะ และช่วยกันตรวจสอบความผิดปกติหรือ ไม่ชอบมาพากลของข้อมูลเหล่านั้นได้ สำหรับประเทศไทยในปัจจุบันการเปิดเผยและแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัลนั้น ถือว่าเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามกระแสของการเปลี่ยนแปลงทั่วโลก ทว่าการเข้าถึงชุดข้อมูลดังกล่าวยังเป็นเรื่องยากสำหรับประชาชนทั่วไป เนื่องจากข้อมูลเหล่านั้นกระจัดกระจายอยู่ตามเว็บไซต์และแหล่งข้อมูลบนโลกออนไลน์ อีกทั้งยังไม่มีการเก็บข้อมูลในมาตรฐานเดียวกัน ทำให้ไม่สามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้งานได้จริง ขณะที่การนำข้อมูลเปิดมาใช้ตรวจหาและป้องกันการคอร์รัปชันก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลายในประเทศไทยเช่นกัน

ขณะที่ในต่างประเทศเริ่มมีการใช้เครื่องมือดังกล่าวในการเชื่อมโยงกับภาคประชาสังคมมากขึ้น ในประเทศฟิลิปปินส์มีการใช้ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ (geotag) เพื่อบอกว่าภาครัฐกำลังดำเนินการโครงการต่าง ๆ อยู่ที่ใดและให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมตรวจสอบโครงการ ในไต้หวันมีการนำหลักการที่เรียกว่า “Hacktivism” (Hack + Activism) หมายถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อผลักดันประเด็นทางการเมืองหรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การนำข้อมูลเปิดไปใช้ตรวจสอบธุรกรรมการเงินที่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์ทางการเมือง โดยในไต้หวันนั้นจะมีกฎหมายที่กำหนดผู้สมัครที่จะลงสู่สนามเลือกตั้งใด ๆ ต้องส่งบัญชีไปให้กรรมการการเลือกตั้งตรวจสอบ กลุ่มคนที่เชี่ยวชาญเรื่องเทคโนโลยี ได้รวมตัวกันไป ที่ กกต. เพื่อพิมพ์เอกสารการเงินเหล่านี้ออกมาทั้งหมด จากนั้นก็แปลงไฟล์ภาพให้เป็นตัวอักษรในคอมพิวเตอร์โดยใช้วิธี Optical Character Recognition (OCR) เพื่อให้ข้อมูลทั้งหมดสามารถถูกอ่านได้โดยคอมพิวเตอร์ (machine-readable) และใช้วิธีการ “แบ่งแยกและเอาชนะ” (divide and conquer) แบ่งงานกันทำในเวลา 24 ชั่วโมง จนในที่สุดได้ออกมาเป็นชุดข้อมูลประมาณ 300,000 ชุด หลังจากนั้นก็เผยแพร่ข้อมูลดังกล่าวในรูปแบบที่มีโครงสร้างชัดเจน หรือการร่างกฎหมายที่ประชาชน

มีส่วนร่วมผ่านกระบวนการ crowdsourcing ซึ่งประชาชนทุกคนสามารถเข้าไปลบ เขียนใหม่ ทบทวน ร่วมกันได้ และสุดท้ายก็ส่งไปที่ฝ่ายกฎหมายเพื่อแก้ไขการใช้ถ้อยคำให้ถูกต้องตามหลักกฎหมายจนออก บังคับใช้ได้ ใน ค.ศ. 2017 เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การทำระบบข้อมูลเปิดก็ไม่ได้แปลว่าความโปร่งใสจะตามมาทันที เช่น กรณี สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาแม้จะเปิดเผยข้อมูลแล้ว แต่กลับไม่มีคนเข้าไปดู จากปัญหาดังกล่าว จึง ทำให้เกิดโครงการ “Myanmar data tada” (tada ภาษาพม่าแปลว่า สะพาน) โดยเริ่มจากการไปคุย กับหน่วยงานรัฐต่าง ๆ ว่ามีปัญหาอะไรบ้าง จากนั้นจึงไปค้นหาวามีข้อมูลอะไรบ้างที่มีอยู่แล้ว แล้วก็ให้ นักข้อมูลวิทยาเข้าไปทำงานกับหน่วยงานหรือองค์กรนั้นเพื่อช่วยแก้ไขปัญหา วิเคราะห์ว่าข้อมูลที่เปิด ออกมาต้องเป็นข้อมูลที่คนอยากได้ ไม่ใช่ว่าเปิดข้อมูลที่คนไม่สนใจหรือไม่มีความสำคัญ รวมถึงต้องเพิ่ม ความรู้และศักยภาพในการใช้ข้อมูลของประชาชนด้วย มีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) ให้ คนในหน่วยงานรัฐได้มาเรียนรู้การจัดการข้อมูลต่าง ๆ รวมถึงการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความตื่นตัวและ ดึงให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจการใช้ข้อมูล การผลักดันเรื่องข้อมูลเปิด ให้สำเร็จได้จึงต้องอาศัยความร่วมมือ ระหว่างหลากหลายหน่วยงาน ตั้งแต่รัฐบาล ภาคเอกชน สื่อมวลชน องค์กรพัฒนาเอกชน รวมถึง ภาคประชาชน (พันธวัฒน์ เศรษฐวิไล, 2019)

จากกรณีตัวอย่างในต่างประเทศสะท้อนให้เห็นว่า ทิศทางที่หลายประเทศในโลกกำลังมุ่งไป คือการเปิดเผยและแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล (open data) ซึ่งจะทำให้ภาคส่วนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผล ประโยชน์สาธารณะต้องทำงานอย่างโปร่งใส เมื่อคนทั่วไปสามารถเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะ ได้ โดยข้อมูลนั้นต้องสามารถนำไปประมวลผลได้ผ่านเครื่องมืออย่างปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intel- ligence หรือ AI) ที่เข้ามาช่วยวิเคราะห์ เชื่อมโยง และประมวลผลข้อมูลจำนวนมาก ให้ผู้เข้าไปใช้ ประโยชน์ได้ต่อ แต่แนวคิดนี้จะเกิดขึ้นได้ต้องเดินไปควบคู่กับเรื่องรัฐบาลเปิด (open government) ที่รัฐบาลต้องเปิดเผยข้อมูลที่เก็บไว้โดยต้องแสดงความโปร่งใสและความรับผิดชอบ ส่งเสริมให้ประชาชน และหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาตรวจสอบได้ ซึ่งข้อมูลที่ได้มาจะสมบูรณ์ขึ้นเมื่อนำไปประกอบกับข้อมูล จากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐระดับชาติระดับท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และประชาชน ทั่วไป

การเปิดเผยและแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล (open data) จึงต้องเป็นข้อมูลที่สามารถเข้า ถึงใช้งาน และเผยแพร่ต่อได้โดยไม่ต้องขออนุญาต โดยมีองค์ประกอบคือ

- 1) ข้อมูลต้องมีอยู่และต้องเข้าถึงได้ผ่านอินเทอร์เน็ตโดยสะดวก
- 2) ข้อมูลต้องอยู่ในรูปแบบที่คอมพิวเตอร์อ่านได้ เพื่อนำข้อมูลไปแปลงหรือประมวลผลได้
- 3) ข้อมูลต้องถูกเผยแพร่ในเงื่อนไขที่อนุญาตให้นำไปใช้ เผยแพร่ต่อ และดัดแปลงข้อมูลได้

เช่น การนำไปผสมผสานกับฐานข้อมูลอื่นเพื่อให้การตีความข้อมูลมีความหมายและมีประโยชน์มากขึ้น การเปิดเผยและแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล (open data) จึงจะนำไปสู่รัฐบาลเปิด (open government) ที่ประชาชนสามารถเข้าถึงเอกสารและกระบวนการต่าง ๆ ของรัฐ เพื่อให้สามารถตรวจสอบการทำงานของ รัฐได้ โดยมีปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลโดยให้โปรแกรมเรียนรู้จากข้อมูล

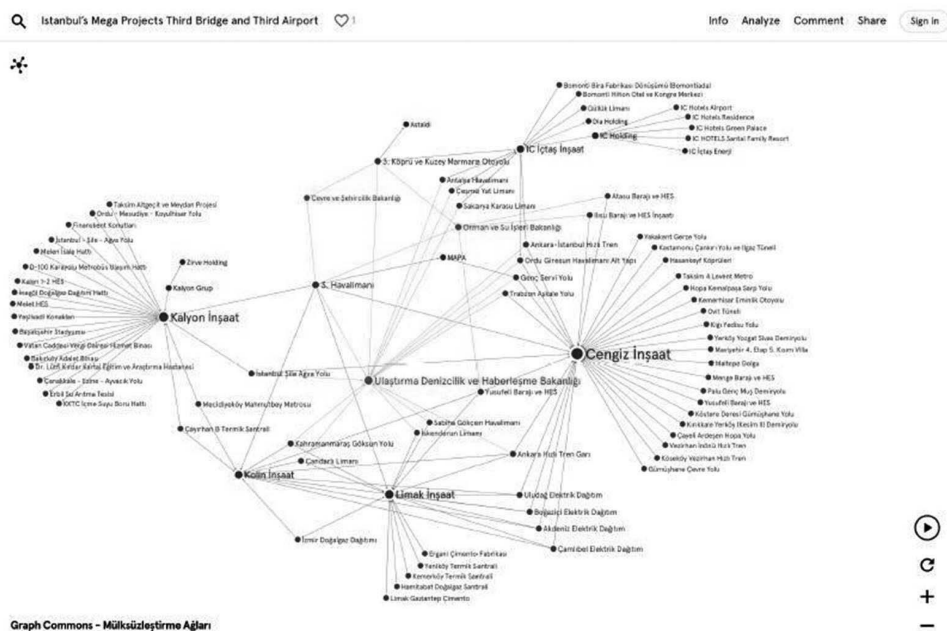
ที่มีอยู่ แล้วหารูปแบบ (pattern) เพื่อนำมาสู่การตัดสินใจและข้อเสนอแนะ โดยทั้งกระบวนการให้มนุษย์ยุ่งเกี่ยวน้อยที่สุด เหมาะกับสถานการณ์ที่มีข้อมูลจำนวนมาก โดยสูตรการคำนวณ (Algorithm) จะสามารถวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลได้ดีกว่ามนุษย์ หลายกรณีพบว่ามีความแม่นยำสูงกว่ามนุษย์

กระบวนการดังกล่าวจึงมีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาประชาธิปไตยและการป้องกันปราบปราม คอร์รัปชันอย่างน่าสนใจ กล่าวคือ

ประการแรก ประชาธิปไตยแบบดิจิทัลเชื่อมโยงกับเรื่องรัฐบาลเปิด (Digital Democracy–Open Government) เป็นกระแสทั่วโลกเมื่อมองว่ากระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยไม่ใช่แค่การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แต่เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมทั้งหมดกับรัฐบาล ทั้งกำหนดนโยบาย และเสนอความเห็นต่อเรื่องต่าง ๆ โดยมีที่ปรึกษาที่มีความเชี่ยวชาญเข้ามาช่วยวิเคราะห์ข้อเสนอประชาชน ตั้งแต่การออกกฎหมาย การติดตามตรวจสอบการบริหารราชการแผ่นดินต่าง ๆ

ประการที่สอง ความโปร่งใสสามารถจัดการให้เกิดขึ้นได้โดยระบบกึ่งอัตโนมัติ (Smart Transparency/Open Access) เช่น โครงการทำอากาศยานในประเทศตุรกี มีการทำแผนภาพเป็นข้อมูลเปิด (open data) ว่าบริษัทใดได้สัมปทาน ใครเป็นกรรมการบริหาร สามารถดูความเชื่อมโยงได้ว่าใครทำอะไรที่ใดบ้าง เมื่อคอมพิวเตอร์ทำแผนภาพออกมาทำให้มนุษย์สามารถเข้าใจรูปแบบความสัมพันธ์ของผู้คนที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ได้ง่ายขึ้น

ภาพที่ 1 โครงการก่อสร้างทำอากาศยานในตุรกี



ที่มา วรณา วรลยางกูร. (2018). “Open Data-AI เพิ่มอำนาจประชาชน เปิดช่องตรวจสอบด้วยข้อมูล,” เว็บไซต์ 101world. <https://www.the101.world/opendata-ai-for-justice/> สืบค้นเมื่อ 10 Sep 2019

ประการที่สาม การใช้ภาษาธรรมชาติในการเชื่อมกับเทคโนโลยี (Natural Language Interface) ทำให้คนกับเทคโนโลยีเชื่อมได้ง่ายขึ้น ซึ่งจะเชื่อมโยงกับความรู้สึกไม่ยุติธรรมของคนช่วยลดความรู้สึกในการถูกเลือกปฏิบัติ (วจนา วรलयงกูร, 2018) กรณีที่น่าสนใจคือ Joshua Browder นักศึกษาชั้นปีที่ 2 มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ได้เปิดตัวแพลตฟอร์มชื่อว่า “DoNotPay” ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มทนายความตัวแรกของโลก ให้บริการใน 50 รัฐในประเทศสหรัฐอเมริกาแบบไม่คิดค่าใช้จ่าย โดยแพลตฟอร์มนี้จะช่วยยื่นคำร้องและให้คำปรึกษาในคดีทางกฎหมายเกี่ยวกับการจอตรถกับลูกความที่เดือดร้อนจากการถูกปรับอย่างไม่เป็นธรรมจากการจอดของตัวเอง เช่น ค่าปรับสูงเกินจริง หรือโดนปรับทั้ง ๆ ที่ปฏิบัติถูกต้อง เป็นต้น ลูกความมีหน้าที่อัปโหลดใบสั่งให้กับแพลตฟอร์ม พร้อมรายละเอียด จากนั้นระบบแพลตฟอร์ม จะให้คำแนะนำในการเตรียมตัวต่าง ๆ ในการอุทธรณ์ และจะสร้างใบขออุทธรณ์ พร้อมรายละเอียดการอุทธรณ์ เพื่อให้ลูกความดาวน์โหลด พิมพ์และลงนาม แล้วนำไปยื่นต่อศาลแต่ละเมืองได้ทันที ในรอบ 21 เดือนที่เปิดให้บริการแพลตฟอร์มนี้ มีคดีที่ชนะการอุทธรณ์กว่า 160,000 คดี จากจำนวนที่ยื่นอุทธรณ์ 250,000 คดี และช่วยให้ลูกความประหยัดค่าปรับไปแล้วกว่า 4 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (Worawisut Pinyoyang, 2017)

อย่างไรก็ตาม แม้ Open Data และ AI จะเป็นเครื่องมือที่เข้ามาช่วยแก้ปัญหาคอร์รัปชันที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มากขึ้น แต่ก็ใช่ว่าจะไม่มีแง่ลบ เช่น ระบบ China’s Social Credit Scoring ของประเทศจีน ที่ทำให้ข้อมูลของประชาชนทุกคนอยู่บนระบบและมีการให้คะแนนเชื่อมโยงที่ถูกต้อง คำถามถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนและทำลายความเป็นส่วนตัว หรือกรณีเคมบริดจ์ฮาร์วาร์ดที่ดึงข้อมูลจากโซเชียลมีเดียมาวิเคราะห์ช่วงเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา แล้วปล่อยข่าวปลอม (fake news) จนมีผลต่อการตัดสินใจของประชาชนทำให้เกิดผลที่ไม่ควรเป็น (วจนา วรलयงกูร, อ้างแล้ว) Cathy O’Neil ได้กล่าวไว้ในหนังสือ Weapons of Math Destruction : How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy หรือบิดาตำหาประลัย ถึงพิษภัยของ Big Data หลายข้อที่ควรตระหนัก กล่าวคือ (Cathy O’Neil, ที่ปกร วุฒิปิทยามงคล. (แปล), 2018)

1) Black Box Big Data และ AI เหมือนกล่องที่ใส่ข้อมูลเข้าไปด้านหนึ่งแล้วข้อมูลออกมาอีกด้าน โดยไม่รู้ว่าจะใช้วิธีคิดอย่างไร จึงก่อให้เกิดปัญหาได้ในระบบที่ซับซ้อน

2) ในบางครั้งวิธีการคิดของ AI อาจส่งผลให้เกิดวิธีการคิดคะแนนผิดพลาด เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีระบบประเมินครูที่หากนักเรียนในชั้นมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ครูจะได้คะแนนดีด้วย แต่เมื่อคนเรียนไม่เก่งกลับคะแนนขึ้นง่าย แต่คนเรียนดีอยู่แล้วทำคะแนนเพิ่มไม่ได้ ทำให้ระบบคะแนนไม่ถูกต้อง ส่งผลให้ครูหลายร้อยคนถูกไล่ออก จนกระทั่งเป็นคดีความฟ้องร้องจากการที่คนคิดระบบเอาสูตรที่ผิดไปใส่ AI เป็นต้น

3) ในกรณีใช้ข้อมูลที่มีความเป็นตัวแทน (Proxy) เมื่อ AI หรือ Big Data ไม่สามารถให้เหตุผลได้แต่ให้ความสัมพันธ์เชิงข้อมูลว่าเมื่อเกิดสิ่งนี้บ่อยครั้ง คำตอบจึงต้องเป็นเช่นนั้น ทำให้เกิดปัญหาดังกรณีระบบยุติธรรมในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการประเมินอัตราการกระทำผิดซ้ำ หากจำเลยมี

โอกาสกระทำผิดซ้ำมากก็อาจถูกลงโทษสูงขึ้น เช่น สถิติพบว่าคนผิวดำในย่านบร็อกซ์ (Bronx) นครนิวยอร์ก มักทำผิดซ้ำบ่อย เมื่อมีจำเลยคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นคนผิวดำในย่านบร็อกซ์กระทำความผิดจึงถูกลงโทษหนักไปด้วย ทำให้เกิดความไม่เชื่อถือนี้ต่อระบบนี้ ข้อมูลเชิงสถิติจึงอาจใช้ในระดบนโยบายได้ แต่หากใช้ตัดสินในระดับบุคคลก็อาจเกิดความผิดพลาดได้เช่นกัน

4) บุคลากรที่ควบคุมดูแลระบบ AI เมื่อรู้วาระบบจัดการอย่างไรก็ไปดัดแปลงแก้ไขระบบ เช่น ระบบจัดอันดับมหาวิทยาลัยของ U.S. News ที่ให้คะแนนจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น มีงานวิจัยที่มีคนนำไปอ้างอิงจำนวนมาก มหาวิทยาลัยบางแห่งจึงจ้างนักวิจัยที่มีคนอ้างอิงมากให้มาทำงานที่มหาวิทยาลัย 2 สัปดาห์เพื่อ ทำให้อันดับมหาวิทยาลัยสูงขึ้น เป็นต้น

5) เมื่อระบบ AI ใช้ลำดับก่อนหน้ามาตัดสินลำดับต่อไปอาจเกิดปัญหาข้อมูลวนซ้ำ (Feedback Loop) เช่น ระบบ U.S. News ที่ตัวแปรชื่อเสียงมหาวิทยาลัยปีนี้จะถูกใช้ในลำดับปีต่อไป จะยังส่งผลให้ช่องว่างอันดับมหาวิทยาลัยที่มีคะแนนสูงให้ดีขึ้น ส่วนมหาวิทยาลัยที่คะแนนต่ำจะยังได้คะแนนต่ำลงไปอีก

6) การใช้ AI อย่างกว้างขวางในสังคมอาจก่อให้เกิดการทำงานเพื่อรับใช้อัลกอริทึม เช่น การใช้ AI อ่านข้อมูลภาครัฐ จนเกิดการนำเข้าข้อมูลในกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานภาครัฐเพื่อให้ AI ตรวจสอบแล้ว ไม่พบความผิดปกติ

การไว้วางใจเทคโนโลยีสมัยใหม่มากเกินไป แม้จะเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์แต่ไม่ได้ให้ข้อมูลเชิงลึกซึ่งท้ายที่สุดอาจต้องอาศัยมนุษย์ในการนำเข้าข้อมูลจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงอคติ การหาช่องว่างหรือแม้กระทั่งช่องทางการคอร์รัปชันได้เช่นเดียวกัน การออกแบบระบบการตรวจสอบคอร์รัปชันด้วยเครื่องมือทันสมัยเหล่านี้จึงต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมภายนอกให้มากขึ้น เช่น การตรวจสอบคอร์รัปชันผ่านโซเชียลมีเดียที่มีผลกับคนจำนวนมาก ผู้ออกแบบระบบควรมีความรู้เรื่องสังคมด้วยเช่นเดียวกัน

Redesigning Anti-Corruption หรือการออกแบบระบบป้องกันและปราบปรามคอร์รัปชันใหม่ ในยุคแห่งความผันผวนของเทคโนโลยี จึงจำเป็นต้องนำนวัตกรรมใหม่ๆ เข้ามาช่วยแก้ไขวิธีการแบบเก่าที่เคยล้มเหลวในอดีต จึงต้องพิจารณาปัจจัยที่อาจก่อให้เกิดทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว 3 ประการ

ประการแรก การออกแบบระบบป้องกันและปราบปรามคอร์รัปชันใหม่ โดยอาศัยผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการภาครัฐเพียงอย่างเดียว เช่น คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ดำรวจ อัยการ ศาล องค์กรอิสระ เป็นต้น อาจทำให้การปฏิรูปอย่างจริงจังเกิดขึ้นได้ยาก เพราะขาดการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนอื่น ๆ โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการนี้ จึงต้องมีพื้นที่สาธารณะ (public sphere) ที่นำมาสู่การรวมตัวกันของผู้คนที่หลากหลาย มีการถกแถลงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งไม่จำกัดอยู่เพียงคนในกระบวนการภาครัฐหรือคนในวงการกฎหมายเท่านั้น

ประการที่สอง วิธีคิดของคนในกระบวนการป้องกันและปราบปรามคอร์รัปชัน ต้องคิดอย่างรอบด้านเป็นระบบโดยยึดจากความต้องการของประชาชนเป็นหลัก

ประการที่สาม โอกาสใหม่ในยุคเทคโนโลยีผันผวน (disruptive technology) ซึ่งมีอยู่มากมาย เช่น การเปิดเผยและแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล (open data) ปัญญาประดิษฐ์ (AI) และ Blockchain การนำเทคโนโลยีเหล่านี้มาใช้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมจากผู้คนที่หลากหลาย เกิด “การกระจายอำนาจการป้องกันและปราบปรามคอร์รัปชัน” สู่ภาคประชาสังคม (civil society) และลงสู่ประชาชน อันจะนำไปสู่ภาวะการตรวจสอบทางตรงจากภาคประชาชนในที่สุด ประการสุดท้าย การแก้ปัญหาคอร์รัปชันต้องเกิดภายใต้ระบอบประชาธิปไตย องค์กรที่ตรวจสอบการคอร์รัปชันต้องเป็นกลางและมีความเป็นอิสระอย่างแท้จริง ไม่ได้ดำเนินคดีเฉพาะกับนักการเมืองเท่านั้น แต่รวมถึงผู้ใช้อำนาจสาธารณะในองค์กรภาครัฐหรือระบบราชการด้วย เช่น ผู้พิพากษา ทหาร ตำรวจ เป็นต้น โดยในสังคมต้องมีสื่อมวลชนที่มีประสิทธิภาพ สร้างสรรค์ และมีเสรีภาพในการแสดงออก (Freedom of Expression) การแก้ปัญหาคอร์รัปชันต้องมีการทำงานร่วมกันกับหลายภาคส่วนในสังคม ได้คนที่มีความรู้ความสามารถเข้าร่วม ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้เพราะการพัฒนา ระบอบประชาธิปไตย ลดการผูกขาดอำนาจการเมืองและอำนาจทุน กระจายอำนาจลดภาวะรัฐรวมศูนย์และลดภาวะ “รัฐราชการ” ปัจจัยเหล่านี้จะเอื้อ ให้เกิดการแก้ปัญหาการคอร์รัปชันอย่างมีประสิทธิภาพ

การนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มความโปร่งใสของภาครัฐ ด้วยการตรวจสอบจากประชาชนที่ จะนำไปสู่การแก้ปัญหาคอร์รัปชัน จึงจำเป็นต้องได้ข้อมูลจากหลายภาคส่วน รวมถึงความร่วมมือจาก หน่วยงานภาครัฐเอง และต้องทำให้ประชาชนเชื่อมั่นได้ว่า เมื่อมีการเปิดเผยข้อมูลการทำงานที่ไม่โปร่งใส จะไม่ถูกเจ้าหน้าที่รัฐหรือผู้มีอำนาจกลั่นแกล้ง เทคโนโลยีจึงไม่ใช่คำตอบทั้งหมด

ในปัจจุบันแม้ภาครัฐของไทยมีการเปิดเผยข้อมูลตามมติคณะรัฐมนตรีในเว็บไซต์ www.data.go.th เป็นแหล่งข้อมูล Open Data ที่รวบรวมโดยหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลไทย ภายใต้การดูแล ของสำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (DGA) ตั้งแต่ พ.ศ.2562 อีกทั้งมีพระราชบัญญัติการบริหารงานและการให้บริการภาครัฐผ่านระบบดิจิทัล พ.ศ.2562 หากแต่ความสำเร็จในการป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชันจะต้องประกอบด้วย การมีพื้นที่สาธารณะ (public sphere) เป็นพื้นที่เปิดให้คนทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมตรวจสอบติดตามการใช้อำนาจรัฐและการคอร์รัปชัน พร้อมกระบวนการสร้างและพัฒนา ประชาธิปไตย (Democratization) จะส่งผลให้ผู้ที่ตอนแรกไม่รู้สึกว่าตัวเองจะมีอำนาจเปลี่ยนแปลงอะไรได้ หรือไม่รู้สึกรถึงการมีสมรรถนะทางการเมือง (political efficiency) กลับทำให้เขารู้สึกมีคุณค่า และเข้าตรวจสอบติดตามการคอร์รัปชันเพราะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (sense of belonging) จึงเป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยังมีโอกาสที่จะขจัดปัญหาการคอร์รัปชันให้เบาบางลง โดยไม่จำเป็นต้องมีนักเทคโนโลยีจำนวนมาก แต่ต้องดึงเข้ามาใกล้ประชาชนให้มากขึ้น จึงเป็นหัวใจสำคัญของการแก้ปัญหาคอร์รัปชันผันผวนในยุคแห่งเทคโนโลยีผันผวนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (ก) (2560). *แก้เกมโกง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2561 จาก <https://www.the101.world/lessons-from-corruption-battles-prajak>
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (ข) (2560). *ทำไมประเทศไทยติดกับดักคอร์รัปชัน*. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2561 จาก <https://www.the101.world/corruption-trap/>
- ปาณิส โพธิ์ศรีวังชัย. (2561). *มองคอร์รัปชันด้วยสายตาใหม่ ‘โกงแบบไทย ๆ’ ที่ไม่เหมือนเดิม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2561 จาก <https://www.the101.world/new-corruption-in-thailand/>
- พันธวัฒน์ เศรษฐวิไล. (2562). *Open Data* กับการต่อต้านคอร์รัปชัน: ถอดบทเรียนจากฟิลิปปินส์ ได้หวั่น ถึงไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2562 จาก <https://www.the101.world/open-data-and-anti-corruption/>
- วณา วรรณยางกูร. (2561). *Open Data-AI* เพิ่มอำนาจประชาชน เปิดช่องตรวจสอบด้วยข้อมูล. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2562 จาก <https://www.the101.world/opendata-ai-for-justice/>
- วรวิสุทธิ์ วิทยบุญยาง. (2560). AI และ Machine learning กับบทบาทสำคัญในโลกปัจจุบัน. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2562 จาก <https://medium.com/@worawisut/>
- ภัทชา ด้วงกลัด. (2560). *บล็อกเชนบล็อกเชน* จงมาจองเวรกับคอร์รัปชัน!. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 กันยายน 2562 จาก <https://www.the101.world/blockchain-can-fix-corruption/>
- สฤณี อาชวานันทกุล. (2559). *รู้จักบล็อกเชน (Blockchain) เทคโนโลยีปฏิวัติสังคม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 กันยายน 2562 จาก <https://thaipublica.org/2016/07/blockchain-revolution/>
- Cathy O’Neil .(2561). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. บิ๊กดาต้ามหาประลัย. แปลโดย ทีปกร วุฒิพิทยามงคล. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ Salt.